

DOI <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2021-2-25>

СИМФОНІЧНА МУЗИКА СУЧАСНОГО КИТАЮ: ВИКОНАВСЬКИЙ ВИМІР

Ян Цзюнь,

аспірант кафедри теорії та історії культури

Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-3270-4622

captainyangjun@163.com

Анотація. Статтю присвячено розгляду одного з важливих аспектів функціонування й розвитку симфонічної музики в соціокультурному просторі сучасного Китаю. На прикладі діяльності конкретних оркестрових колективів та диригентів висвітлено основні тенденції розвитку симфонічної музики сучасного Китаю в її виконавському вимірі. Охарактеризовано позитивні зміни, зумовлені дією політики реформ та відкритості в галузі культури. Підкреслено, що в результаті здійснених перетворень симфонічні оркестри нині успішно функціонують в різних регіонах Китайської Народної Республіки. Підкреслено важливість ролі диригентів у досягненні необхідного мистецького рівня оркестрових колективів. Продемонстровано шляхи взаємодії китайської й західної культури у сфері симфонізму, а також високий професіоналізм китайських митців та міру інтегрованості китайського мистецтва до світового музично-культурного процесу. Розглянуто приклади роботи молодіжних симфонічних оркестрів, де поєднано мистецькі й освітні завдання, а також залучення оркестрів до реалізації суспільно значущих проєктів.

Ключові слова: симфонічні оркестри Китаю, міжкультурні зв'язки, диригенти, диригентське мистецтво, молодіжні оркестри, освітні мистецькі програми.

SYMPHONY MUSIC OF MODERN CHINA: PERFORMANCE DIMENSION

Yang Jun,

Postgraduate Student at the Department of Theory and History of Culture

Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-3270-4622

captainyangjun@163.com

Abstract. The article is devoted to one of the important aspects of the functioning and development of symphonic music in the social and cultural environment of modern China. By the example of the activities of specific orchestral groups and conductors, the main trends in the development of modern China symphonic music in its performing dimension are highlighted. Positive changes guided by the policy of reforms and openness in the field of culture are described. It is emphasized that as a result of the transformations, symphony orchestras are now successfully operating in various regions of China. The importance of the role of conductors in achieving the required artistic level of orchestral teams is emphasized. The ways of interaction of Chinese and Western culture in the field of symphony, as well as the high professionalism of Chinese artists and the degree of integration of Chinese art into the world music and cultural process are demonstrated. Examples of the work of youth symphony orchestras are considered, where artistic and educational tasks are combined. The involvement of orchestras in the implementation of socially significant projects is considered, as well.

Key words: symphony orchestras of China, intercultural relations, conductors, conducting arts, youth orchestras, educational art programs.

Вступ. Постановка проблеми. Процеси розвитку симфонізму в Китаї останніх кількох десятиліть набувають дедалі більшої інтенсивності. Симфонічна музика стає важливою складовою частиною соціокультурного простору країни насамперед завдяки таким чинникам, як композиторська та виконавська творчість, що перебувають у нерозривному взаємозв'язку

та чинять взаємні впливи, а також як наслідок розбудови інфраструктури, призначеної для забезпечення ефективної роботи музикантів. У різних містах засновуються нові виконавські колективи. Організація оркестрів потребує участі висококваліфікованих диригентських кадрів, покликаних забезпечити їхній високий творчий рівень. Ситуація є динамічною і потребує постійного відстеження й усебічного аналізу. Висвітлення діяльності симфонічних оркестрів – як тих, що є носіями усталених мистецьких традицій, так і новоутворених, – а також специфіки роботи китайських диригентів має сприяти гармонізації музично-культурних процесів, що розгортаються.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості роботи диригента із симфонічним оркестром упродовж ХХ ст. ставали об'єктом уваги і диригентів-практиків (як-от Шарль Мюнш), і теоретиків, аж до фахівців у галузі соціології мистецтва (Теодор Адорно). Сучасні дослідники нерідко поєднують названі сфери діяльності. Так, відомий український диригент Герман Макаренко є автором низки наукових праць, де розглянуто різні аспекти взаємодії керівника оркестру і музикантів. У його монографії «Творчість диригента: естетико-мистецтвознавчі виміри» висвітлено характер взаємозв'язків формування й розвитку оркестрів (інструментальних колективів) та професії диригента, способи керування оркестром у різні історичні епохи, а також питання інтерпретації диригентом музичних творів, інші аспекти творчої діяльності диригента. Важливим є висновок про історичну зумовленість «виокремлення диригента в одноосібного творчого лідера процесу сумісного музикування», що стало одним із чинників перетворення «диригентського мистецтва на самостійний вид музичного виконавства» (Макаренко, 2005: 124). Привернути увагу до диригентсько-оркестрового мистецтва як соціокультурного явища мав на меті Борис Смирнов, який наголошував на соціальній значущості симфонічної музики, розглядав взаємодію виконавця (диригент – оркестр) і слухача (глядача) як «цілісну соціальну художньо-комунікативну систему» (Смирнов, 2017: 75).

Висвітлення виконавської складової частини симфонічної музики в Китаї здійснювалося переважно в контексті аналізу процесів становлення й розвитку китайського симфонізму загалом (Ло Шиі, 2003) та звернення до історії окремих оркестрів (Янь Ян, 2019). Цінні відомості про виконавські аспекти проблеми китайського симфонізму містить стаття Лі Ісюаня (2019).

Мета статті – на прикладі діяльності конкретних оркестрових колективів та диригентів висвітлити основні тенденції розвитку симфонічної музики сучасного Китаю в її виконавському вимірі.

Виклад основного матеріалу дослідження. На межі 2018–2019 рр. Китайська Народна Республіка (далі – КНР) святкувала 40-річчя запровадження політики реформ та відкритості, що підтвердила свою ефективність у різних сферах життя суспільства, зокрема й у культурі та мистецтві. Як зазначає китайський учений і державний діяч Шень Хайсюн, «країна успішно просувалася до центру світової арени, повною мірою розкриваючи <...> переваги китайської культури» (Шэнь, 2021: 18). На Третньому пленумі ЦК КПК 18-го скликання було додатково розглянуто питання всемірного поглиблення реформ та названо шляхи подальшого просування в п'ятнадцяти сферах, поміж яких важливе місце посідає культура.

Окреслені чотири десятиліття стали періодом інтенсивного розвитку китайського мистецтва, зокрема музичного. Чи не найскладніший і найпотужніший його пласт – симфонічне мистецтво – демонструє виразну еволюцію як у композиторській творчості, так і в досягненнях виконавців.

Висвітлення виконавських аспектів проблеми розвитку симфонічної музики Китаю як результату колективної музичної творчості передбачає необхідність звернути увагу як на діяльність наявних у країні оркестрів, так і на роботу окремих диригентів. Водночас у процесі аналізу з'ясувалося, що названі компоненти (оркестри як творчі колективи й симфонічні дири-

генти як керівники-інтерпретатори) доцільніше розглядати в комплексі, оскільки їхній зв'язок найчастіше постає як нерозривний – і на подієвому, і на сутнісному рівнях.

Це підтверджується самим творчим досвідом Китаю останніх десятиліть. Рух, спрямований на розбудову симфонізму у країні, мав два річища, як-от: підтримка оркестрів (тих, що мають багаторічний досвід роботи, а також новостворених) і забезпечення сприятливих умов для діяльності висококваліфікованих диригентів. Докорінно змінилася система організації роботи творчих колективів. «Симфонічний оркестр, що не мав раніше жодного художнього управління та не встановлював систему організації музичних сезонів, тепер самостійно формує програму, репертуар, репетиційну діяльність, співвідносячи функціонування колективу із системою оплати праці музикантів», – зазначає китайський дослідник (Ли, 2019: 272).

У результаті здійснених перетворень потужні симфонічні оркестри успішно функціонують нині в різних регіонах КНР. Базуючись у великих містах, вони працюють за постійної підтримки центральної та муніципальної влади. Заходи із забезпечення ефективного творчого керівництва оркестрами дали можливість залучення високопрофесійних диригентів – як тих, хто повернувся до Китаю після тривалої роботи за кордоном, так і представників нового покоління митців.

Молодий диригент і дослідник Янь Ян, характеризуючи зміни ситуації від 1980-х рр., пише: «Популярність диригентської професії в Китаї різко зростає. Цьому сприяла відкритість країни для зовнішнього світу, можливість представляти мистецтво Китаю за кордоном» (Янь, 2019: 58).

Творчими орієнтирами для діяльності симфонічних оркестрів у Китаї стали колективи, що мають тривалу історію існування. Найстарішими з них є оркестри в Шанхаї та Харбіні. Оркестр у Шанхаї існує вже понад 140 років. Від часу свого заснування у 1879 р. оркестр багато в чому стверджував свою першість, починаючи від того, що він започаткував практику ознайомлення китайської публіки із світовою симфонічною музикою. Президентка Шанхайського симфонічного оркестру Федіна Чжоу у своєму зверненні з нагоди святкування 140-річчя оркестру також проголосила: «Це найперший оркестр, що став виконувати китайські оркестрові твори, перший, що розвиває китайські музичні таланти, перший оркестр, що виступає на багатьох сценах світового рівня, як-от Берлінська філармонія, Карнегі-Гол, Люцернський фестиваль тощо. Це також перший оркестр, що уклав ексклюзивний контракт із компанією звукозапису “Deutsche Grammophon”. Усі ці досягнення стали ще одним підтвердженням гасла нашого оркестру «Музика, що з'єднує світи» (Fedina, 2019).

Тривала історія Шанхайського симфонічного оркестру, самовіддана творча праця його керівництва і кожного артиста дали гідний результат: нині оркестр уважають «національним музичним символом усієї країни» (Янь, 2019: 61).

Окреслені у вищенаведеній цитаті зі звернення Федіна Чжоу напрями роботи оркестру є своєрідним дороговказом для інших колективів, що поєднують у своєму репертуарі світову класику й музику китайських композиторів, провадять освітню та просвітницьку діяльність, різними способами пропагують китайську музику далеко поза межами країни.

Так само продуктивною залишається мистецька діяльність Харбінського симфонічного оркестру, який існує з 1908 р. Він став своєрідною базою підготовки кадрів для ще одного колективу: у травні 1972 р. з музикантів цього оркестру на базі провінційного театру пісні й танцю було утворено Другий західний симфонічний оркестр провінції Хейлунцзян, який розпочав активну роботу. «Нині обидва харбінських оркестри входять до числа провідних колективів країни, а в Північному Китаї, як і раніше, лідирують як за кількістю виступів, так і за якістю виконання класичної і сучасної музики», – пише китайський дослідник (Ло, 2015: 128).

Десятиліття, що минули з кінця ХХ ст., було ознаменовано створенням численних симфонічних оркестрів. Водночас брак диригентів, що мали забезпечити керівництво такими творчими колективами, викликав занепокоєння керівників держави і провідних митців.

Важливий крок до розбудови китайського симфонізму було зроблено в 1993 р. проведенням першого в історії країни Національного конкурсу оркестрових диригентів. Лі Делунь, який був головою журі, вручив головний приз конкурсу Лі Сіньцао. Молодий митець через кілька років став також лауреатом другої премії Міжнародного конкурсу диригентів у Безансоні (Франція). Правильність вибору Лі Делуня та його колег була підтверджена подальшою творчою діяльністю Лі Сіньцао: нині він є диригентом Національного симфонічного оркестру Китаю.

Національний конкурс оркестрових диригентів мав величезне значення, оскільки відповідав нагальним потребам національного мистецтва. Однак кількість фахівців у галузі диригування, а також рівень деяких із них залишали бажати кращого. «У нас багато музикантів світового рівня, як-от Ланг Ланг і Цзянь Ван, – згодом говорив щодо цього Лі Сіньцао, – але ми не маємо диригентів топ-рівня» (Smith, 2012). Тому потрібно було вжити ефективних заходів, зокрема й відправляти талановиту молодь на навчання до інших країн.

Майже через двадцять років після проведення першого конкурсу, у червні 2012 р., за ініціативи Міністерства культури й Китайського фонду розвитку симфонічного оркестру в місті Циндао відбувся такий захід, що було присвячено пам'яті митця, якого називали батьком китайської класичної музики, – Перший національний конкурс диригентів імені Лі Делуня. Членами журі виступили лауреат конкурсу 1993 р. Лі Сіньцао та Чжан Гоюн. Очолив журі диригент зі світовим іменем Геннадій Рождественський (викладач пана Чжана під час його навчання в Московській консерваторії).

Потреба в конкурсі була зумовлена станом диригентського мистецтва в Китаї. Його проведення сприяло подальшому розвитку національної культури: відкриття концертних залів та заснування нових оркестрів настійливо вимагало висування й забезпечення успішної самореалізації нових талановитих диригентів. Прикметно, що поряд із музикою Я. Сибеліуса, Л. ван Бетховена, Д. Шостаковича до конкурсної програми було включено твір китайського композитора Тан Цзяньпіна, для стилю якого характерним є поєднання китайського фольклору із засадами світових композиторських технік.

Доцільність практики навчання диригентів за кордоном була доведена: лауреатка третьої премії Цзін Хуан навчалася в університеті Цинциннаті, а нагороджений срібною медаллю Цзяо Ян був випускником Музичного коледжу Єльського університету. Лауреати конкурсу, як буде показано в подальшому викладенні, посіли гідне місце поміж керівників оркестрів, зокрема й новостворених.

Нині у країні успішно функціонують численні творчі колективи, що охоплюють різні регіони материкового Китаю, зокрема й утворені впродовж перших десятиліть ХХІ ст. Так, у 2002 р. був заснований Сичуанський симфонічний оркестр. У 2009 р. розпочав роботу симфонічний оркестр у м. Гуйян (провінція Гуйчжоу), художнім керівником якого є нині композитор і диригент Чень Цзохуан. Відомий диригент, лауреат міжнародного конкурсу у Греції Ян Ян очолив у 2009 р. новостворений Симфонічний оркестр Ханчжоу – міста, що є столицею провінції Чжецзян. Ці й інші оркестри підтримуються й фінансуються державою. Єдиним недержавним оркестром, що працює на самофінансуванні, є Сяменьський філармонічний оркестр.

Розглянемо детальніше один із показових прикладів. За прямої підтримки муніципального уряду у великому портовому місті Циндао у 2005 р. був відновлений симфонічний оркестр, що посів одне із провідних місць серед виконавських колективів країни. Головне його призначення полягає в популяризації музики в масах, служінні місту та його мешканцям.

Водночас мистецький рівень Симфонічного оркестру Циндао робить його гідним репрезентантом китайського мистецтва у світі. У 2007 р. він представляв КНР у заходах «Року китайсько-російської культури», у 2009 р. – у концертах у США на честь 30-річчя встановлення дипломатичних стосунків між двома країнами. У 2014 р. оркестр брав участь у заходах «Року китайсько-французької культури», у 2016 р. – «Року китайсько-латиноамериканського культурного обміну» (зокрема, у концертах у Чилі й Аргентині).

Оркестр активно налагоджує творчі зв'язки з мистецькими установами та колективами різних країн. Так, у листопаді 2019 р. було укладено угоду про стратегічне співробітництво між Симфонічним оркестром Циндао та Державною філармонією Узбекистану, відповідно до якої сторони «будуть зміцнювати обміни та співробітництво в галузі мистецької освіти і спільного виробництва, а також продовжувати просувати видатні художні колективи чи твори двох країн на сцені іншої країни» (Симфонический оркестр, 2019).

Одним із головних чинників успіху оркестру є робота з талановитими диригентами. Художнім керівником Симфонічного оркестру Циндао є Чжан Гоюн, відомий диригент, який після навчання в Шанхайській консерваторії з 1993 р. завершував свою освіту у класі видатного диригента, професора Московської консерваторії Геннадія Рождественського. Високий професійний рівень маестро Чжана підтверджується його залученням до роботи таких поважних інституцій, як Шанхайська консерваторія, де він очолює диригентський факультет, та Шанхайський оперний театр, де він виступає як головний диригент.

Оркестр під назвою EOS (повна назва – Репертуарний оркестр EOS Китайської оркестрової академії при Центральній музичній консерваторії в Пекіні) був створений для виконання важливої місії. Прикметно, що ініціатор організації оркестру і його художній керівник Ху Юньян, усесвітньо відомий диригент, походив із родини музикантів, які були артистами Шанхайського симфонічного оркестру. Отже, маестро Ху став продовжувачем традиції, що формувалася впродовж кількох десятиліть ХХ ст.

Творчий поступ Ху Юньяня переконливо демонструє наявність взаємодії китайської та західної культури у сфері симфонізму, а також високий рівень китайських митців та міру інтегрованості китайського мистецтва до світового музично-культурного процесу.

Пройшовши складний шлях творчого самоствердження у процесі тривалого навчання – спочатку в Центральній музичній консерваторії Китаю, а потім у Єльському університеті та в магістратурі Джульярдської школи, що створена за зразком європейських консерваторій, – він упродовж 1990-х рр. працював музичним керівником і диригентом оркестрів у США. Цей досвід став дуже цінним у його подальшій роботі в Китаї, зокрема як музичного керівника і головного диригента Шанхайського філармонічного симфонічного оркестру. Вагомість його творчих досягнень підтверджується роботою запрошеним диригентом у провідних оркестрах європейських і азійських країн.

Думка про створення особливого симфонічного оркестру виникла в маестро Ху Юньяня, коли він за пропозицією від Центральної музичної консерваторії у 2004 р. заснував першу в Азії аспірантську програму підготовки оркестрових виконавців (оркестрову академію). Двома роками пізніше при академії з'явився оркестр, артистами якого стали випускники китайських консерваторій.

Назва “EOS” глибоко символічна. Ху Юньян використав ім'я прекрасної давньогрецької богині зорі, яка, за міфом, відпускала своїх дітей-зірок щоночі, щоби вони сяяли на весь світ. Оркестр має готувати своїх артистів – молодих китайських музикантів – до успішної професійної діяльності, перетворювати їх на зірок, здатних працювати у творчих колективах світового рівня. Маестро Ху стверджував, що надто швидкий розвиток класичної музики в Китаї нерідко створює труднощі у становленні представників творчої молоді, і він бачить свою місію в тому, щоб надати їм додаткові можливості й допомогти у професійній адаптації (Chen, Li, 2013).

Завдання вдосконалення творчої молоді у процесі мистецької діяльності виконує заснований у 2011 р. Симфонічний молодіжний оркестр Гуанчжоу, що успішно провадить різноманітні освітні програми. Це перший у країні молодіжний колектив, організований при професійному «дорослому» – Симфонічному оркестрі Гуанчжоу, головний диригент якого Цзін Хуан є водночас художнім керівником молодіжного ансамблю.

Сама Цзін Хуан, яка народилася в 1981 р., належить до покоління досить молодих диригентів. Після опанування школи диригування в Центральній музичній консерваторії (клас професора

Сюй Сіня) вона у 2009 р. закінчила магістратуру Музичної школи університету Цинциннаті, саме там отримала першу диригентську практику. Виникнення ідеї створення молодіжного оркестру в Гуанчжоу деякою мірою було співзвучно із практикою Молодіжного оркестру Цинциннаті, у роботі якого Цзін Хуан брала участь як диригент-асистент у 2011–2013 рр. Показово, що дорогу до професійної кар'єри відкрило для Цзін Хуан звання лауреата Першого національного конкурсу диригентів імені Лі Делуна.

Ідея створення молодіжних оркестрів, що поєднують мистецьку й освітню місії, отримала свій подальший розвиток у започаткуванні у 2015 р. проєкту Національного молодіжного оркестру Китаю. Кожен рік студенти-музиканти з усіх провінцій країни беруть участь у конкурсі на проходження двотижневого стажування та подальшу участь у концертах оркестру. Це перший і нині єдиний молодіжний колектив, що репрезентує різні регіони країни. Функціонування оркестру має переконати інструменталістів-початківців у можливостях самореалізації в ансамблевому (оркестровому) музикуванні, отриманні натхнення в колективній творчій діяльності. Таким чином, акцент на підготовку соліста-інструменталіста зміщується в бік музикування як артиста оркестру. Керівником (куратором) проєкту виступає відомий композитор Е Сяоган. Музичним директором оркестру є один із провідних китайських диригентів Лі Сінцао. Освітня і концертна програми оркестру реалізувалися у 2017, 2018, 2019 рр. На 2020 р. було заплановано стажування в Москві (Російська Федерація) та містах КНР, однак ці плани не реалізувалися через глобальну пандемію COVID-19, що спричинила закриття концертних майданчиків.

Китайські симфонічні оркестри беруть участь у численних проєктах, що мають соціальну спрямованість. Прикладом може слугувати концерт, присвячений Всесвітньому дню охорони довкілля, що відбувся 5 червня 2013 р. в Національному центрі виконавських мистецтв.

Оркестр під керівництвом відомого китайського диригента Лю Цзя виконав п'ять спеціально написаних творів, присвячених конкретним проблемам екології, а саме: міському шумовому забрудненню, світловому забрудненню, розливам нафти, видам, що опинилися під загрозою зникнення, а також тонучим островам.

Зазначимо, що відповідно до глобального масштабу проблеми до події було залучено представників різних країн і навіть континентів. Музика була замовлена Центром митцям із різних частин світу, серед яких була і відома британська композиторка Рейчел Портман (твір «Під загрозою зникнення»), а також мексиканець Енріко Чапела («Чорний шум»). Диригент Лю Цзя, який із 2008 р. є музичним директором і головним диригентом Оркестру Макао (особливого адміністративного району КНР), розпочинав свою диригентську кар'єру в Європі (Італія, Швеція).

Тематика концерту актуалізувала проблему соціальної відповідальності, зокрема й у сфері захисту навколишнього середовища. Інтенсивність впливу на глядачів було посилено завдяки застосуванню можливостей сучасних технологій, зокрема мультимедійних, як-от демонстрація ілюструючого відео на розміщені на заднику сцени екрани.

Висновки. Наведені у статті відомості й аналіз наявних фактів дали можливість окреслити основні тенденції розвитку симфонічної музики сучасного Китаю в її виконавському вимірі: збільшення кількості оркестрів, розширення сфери їхньої діяльності, аж до участі в соціально орієнтованих проєктах; поглиблення й інтенсифікація підготовки молодих інструменталістів як оркестрових виконавців; увага до творчого зростання молодих диригентів (включно із проведінням конкурсів); збагачення репертуару як світовою класикою, так і музикою китайських композиторів; розширення контактів із зарубіжними країнами як на освітньому, так і на виконавському (гастрольному) рівнях. Як результат, китайська симфонічна музика здобуває беззаперечне визнання всередині країни та дедалі активніше інтегрується до світового культурного простору.

References:

1. Chen Nan, Li Fusheng (2013). Bringing music to gourmets. URL: https://www.chinadaily.com.cn/travel/2013-12/21/content_17188721.htm (Visited 18.05.2021).
2. Fedina Zhou (2019). Message from the President of the Shanghai Symphony Orchestra on the occasion of the 140'th Anniversary Celebration Year. URL: https://www.shsymphony.com/anniversary/index_en.html (Visited 10.11.2020).
3. Li Yixuan (2019). Obosnovanie hronologii kitajskoj simfonicheskoj muzyki (Justification of the Chronology of Chinese Symphony Music) // Manuskript. Tambov : Gramota. Vol. 12. Iss. 11. Pp. 269–273 [in Russian].
4. Luo Zhihui (2015). Istoriya Harbinskogo simfonicheskogo orkestra (History of the Harbin Symphony Orchestra) // Izvestia: Herzen University Journal of Humanities & Sciences. St. Petersburg. № 175. Pp. 125–128 [in Russian].
5. Luo Shii (2003). Simfonicheskie zhanry v kontekste kitajskoj muzykal'noj kul'tury (Symphonic genres in the context of Chinese musical culture): Thesis on ... PhD in Arts : 17.00.02 / Gnesins Russian Academy of Music. Moscow [in Russian].
6. Makarenko G.G. (2005). Tvorchist' dyrygenta: estetyko-mystecztvoznachchi vymiry : monografiya. (Creativity of the conductor: aesthetic and art dimensions) Kyiv : Fakt. 328 p. [in Ukrainian].
7. Shen Haisyun (2021). Si Czin'pin i politika reform i otkrytosti (Xi Jinping and the policy of reform and opening up / [Tr. from Chinese K. Baraboshkin, A. Baraboshkina]. Moskow : Shans. 799 p. [in Russian].
8. Simfonicheskij orkestr Cindao i Gosudarstvennaya filarmoniya Uzbekistana podpisali soglashenie o strategicheskom sotrudnichestve (2019) (The Qingdao Symphony Orchestra and the State Philharmonic of Uzbekistan signed a strategic cooperation agreement (2019) on November 19, 2019. URL: <https://podrobno.uz/cat/uzbekistan-i-kitay-klyuchi-ot-budushchego/simfonicheskij-orkestr-tsindao-i-gosudarstvennaya-filarmoniya-uzbekistana-podpisali-soglashenie-o-st/> (Visited 21.01.2021).
9. Smirnov B.F. (2017). Dirizhersko-orkestrovoe iskusstvo kak sociokul'turnoe yavlenie (k postanovke problemy) (Conducting and orchestral art as a socio-cultural phenomenon (on the formulation of the problem)) / *Culture and Arts Herald*. Chelyabinsk State Academy of Culture and Arts. № 1 (49). Pp. 72–78 [in Russian].
10. Smith C. (2012). China holds its first Li Delun National Conducting Competition. URL: <https://www.gramophone.co.uk/other/article/china-holds-its-first-li-delun-national-conducting-competition> [Visited 14.08.2021].
11. Sun Ye (2013) A concert in the key of the environment. URL: https://www.chinadaily.com.cn/entertainment/2013-06/06/content_16574913.htm [Visited 14.05.2021].
12. Yan Yang (2019). Puti razvitiya Shanhajskogo simfonicheskogo orkestra (k 140-letiyu so dnya osnovaniya) (Development Paths of the Shanghai Symphony Orchestra (on 140'th anniversary of its founding)) // *European Journal of Arts*. 2019. № 3. Pp 55–62. DOI: 10.29013/EJA-19-3-55-62 [in Russian] (Visited 25.08.2021).